

УДК 728.81:739.4 (437.1)

František HÝBL,
Ph Dr., колишній директор
Музею Я.-А. Коменського в Пшерові,
м. Пшеров, Чехія

HRAD HELFŠTÝN A JEHO HEFAISTON – МЕККА УМĚLECKÝCH KOVÁŘŮ CELÉHO SVĚTA

Гібл Ф. Замок Хельфштин – мекка художнього ковальства всього світу. У дослідженні мова йде про традиційний ковальський фестиваль, названий на честь бога ковальства Гефеста, що проводиться в Чехії, в замку Хельфштин. Автор досліджує історію фестивалю, наголошує на його всесвітній популярності, аналізує доробки видатних майстрів металу.

Ключові слова: замок Хельфштин, художня обробка металу, ковальство, конкурс.

Гібл Ф. Замок Хельфштин – мекка художественнойковки всего мира. В исследовании речь идет о традиционном кузнеческом фестивале, названном на честь бога кузнечества Гефеста, который проводится в Чехии, в замке Хельфштин. Автор исследует историю фестиваля, подчеркивает его всемирную популярность, анализирует работы известных мастеров металла.

Ключові слова: замок Хельфштин, художественная обработка металла, кузнечество, конкурс.

Annotation. Gibl F. Hefsthtin Castle – the basic center of art forging around the world.

Background. In the study we are talking about a traditional blacksmith festival named after God Hephaestus blacksmith, which was held in the Czech Republic, in Hefsthtin Castle.

Objectives. An author has investigated the history of festival, marked on its allto luminous popularity.

Methods. The results of an empirical and experimental workwas been applied to the research.

Results. The works of famous masters of metal were analyzed.

Conclusions. The author’s explored the history of the festival, underlined its worldwide popularity,

Key words: Hefsthtin castle, art-metal, blacksmith, competition.

Tradičně o posledním srpnovém víkendu se letos po třiatřicáté stane zřícenina středomoravského hradu Helfštýn¹ místem celosvětového setkání uměleckých kovářů Hefaistonu, které bylo nazváno podle Hefaista² – patrona tohoto řemesla. V závěru mé aktivní služby, kdy jsem byl ředitelem Muzea Komenského v Přerově, jehož je Helfštýn součástí, tak to bylo většinou 600 účastníků z 25 zemí, především pak z Evropy, ale i Ameriky, Asie i Afriky. Byli mezi nimi nejen umělečtí kováři, ale i historici umění, sochaři v kovu, pracovníci památkové péče, architekti, výrobci výhní i kovadlin a jiného nářadí, které nezbytně potřebují ke své práci s kovem. Pochopitelně, že mezi nimi nechyběli ani zástupci Ukrajiny.

V roce 1982 byla na hradě Helfštýně uspořádána zdařilá výstava prací uměleckých kovářů, spojená s praktickými ukázkami jejich tvorby. Zrodila se tak specializace hradu, která vytvořila podmínky k tomu, že se hrad stal od této doby světovým centrem uměleckého kovářství. K posílení věhlasu Hefaistonu byly postupně rozšiřovány aktivity v tomto oboru a také rekonstrukční práce na některých částech hradu byly tímto motivovány. Tak byla v roce 1987 vybudována stálá expozice uměleckého kovářství ve sklepích paláce. Následujícího roku byla zrekonstruována a zprovozněna na třetím nádvoří *hradní kovárna* a o deset roků později vedle ní, z rekonstruované bývalé rozbořené hradní pekárny, bylo vybudováno *Kovářské studio* s ateliérem, knihovnou a ubytovacím prostorem. Při dostavbě komplexu budov u druhé brány v roce 1993 vznikla rozsáhlejší místnost pro instalaci výstav, obdobně jako v Kovářském studiu. V roce 1999 vznikla v suterénu paláce v jedné místnosti *historická mincovna*, ve které se mj. nacházely i repliky renesančního strojového zařízení. V témže roce byla na druhém nádvoří zprovozněna prodejna suvenýrů a publikací. Návštěvník si zde může koupit pohlednice a průvodce hradem v anglické, české, francouzské, italské a německé verzi. Zkrácený text o historii hradu byl přeložen také do maďarského, polského, ruského a ukrajinského jazyka. Podrobnější informace o hradě Helfštýně lze najít na webových stránkách www.helfstyn.cz.

Mezinárodní setkání uměleckých kovářů Hefaistonu bylo od roku 1989 rozšířeno o *Kovářské fórum* a od roku 1999 o kovářské kurzy, které osm roků vedl světově proslulý umělecký kovář *prof. Alfréd Habermann* (1930-2008), který spolu s *Mgr. Marcelou Kleckerovou* (* 1950) z přerovského muzea stál u zrodu Hefaistonu.

¹ Helfštýn je po polském Malborku co se týče délky a rozlohou hradeb na druhém místě v Evropě. Rozprostírá se nad Lipníkem nad Bečvou ve výšce 340 m. Jeho počátky spadají do počátku 14 století. Ve válečných vřavách nebyl nikdy dobyt nepřítelem. Oblíbené fortifikační sídlo nejmocnějších moravských rodů: Kravařů, Bruntálských z Vrba a Pernštejnů. V roce 1656 byl záměrně pobořen a v průběhu doby se nakonec stal zříceninou.

² Hefaistos, v řecké mytologii kulhavý bůh ohně a řemesel, kovář, ochránce výtvarného umění. Na počest boha *Prométhea*, který lidem tajně přinesl z Olympu oheň, byla odhalena v prostranství na louce před hradem v roce 2002, za účasti ministra kultury České republiky Pavla Dostála, monumentální kovová skulptura *Pocťa Prometheovi* od akademického sochaře Pavla Krbálka, v provedení uměleckého kováře Pavla Tasovského z Náměště nad Oslavou.

Právem byl přítel Alfréd Habermann³ nazýván svými obdivovateli a učedníky „papežem“ a Marcela Kleckerová „kněžnou“ uměleckých kovářů.

Kovářské fórum probíhá pravidelně celý týden před samotným Hefaistonem. Pracuje zde u výhni jednotlivec, případně dílna. Finální vykované dílo zůstává trvale na hradě a zdobí některou jeho část. Vzhledem ke stále narůstajícímu počtu vystavujících i demonstrovajících účastníků Hefaistonu, bylo nutno v roce 1998 vydat statut s jeho jasnými pravidly. Některé jeho části zde uvádím: «Základní myšlenka Hefaistonu je popularizace uměleckého kovářství a zprostředkování pravidelných kontaktů uměleckých kovářů z celého světa. Hlavním pořadatelem Hefaistonu je Muzeum Komenského v Přerově. Spolupořadatelé jsou agentury, zajišťující sponzorskou podporu akce. Místo konání: každoročně, vždy poslední celý srpnový víkend.

Rozsah akce: Hefaiston – den pro kováře (pátek), s účastí veřejnosti (sobota, neděle).

Program: 1. Výstava dovezených exponátů.

2. Demonstrace kovářské tvorby.

3. Seminář (referáty, informace, nabídka výrobních podniků).

Hefaistonu se mohou zúčastnit dílny, firmy i jednotlivci, praktikující v oboru, studenti a absolventi středních a uměleckých škol.

Každé řádně přihlášené dílo má nárok na vystavení. Není zřízen institut výběrové komise. Hefaistonu se mohou zúčastnit vybrané firmy nabízející své výrobky pro kovo řemeslníky v rámci semináře a prezentace svých výrobků před hradem.

Hefaiston je soutěžní přehlídkou uměleckého kovářství. Hodnocení provází dvoustupňová porota. Širší porotu tvoří cca 15 členů z přítomných odborníků, teoretiků i praktiků, kteří dodají podklady pro hodnocení užší pětičlenné porotě, kterou jmenuje ředitel Muzea Komenského v Přerově.

Porota hodnotí exponáty v následujících kategoriích:

a) klasické umělecké kovářství b) sochařská tvorba a komorní plastika c) šperky d) zbraně e) studentské a učňovské práce f) demonstrováné práce g) damascénské práce h) skupinové práce.

Ve všech kategoriích porota udělí 1. – 3. cenu. Všichni vystavující a demonstrovající obdrží diplom za účast. V kategorii f) obdrží všichni demonstrovající samostatný diplom a odznak stříbrnou kovadlinku. Díla vykovaná na

Hefaistonu budou ponechána Muzeu Komenského v Přerově a stanou se součástí sbírky kovářského umění⁴.

Od roku 2006 navíc byla pod kaštanem na druhém nádvoří rozšířena prezentace tepání v mědi. Znakem setkání uměleckých kovářů z celého světa se stala kovaná korouhev *Vítr*, kterou podle návrhu historičky umění Marcely Kleckerové vykovali v roce 1981 Jiří Jurda a Jan Habáň. Když plastiku *Vítr* poprvé spatřil prof. Alfréd Habermann, vyslovil se v tom smyslu, že je to „takový vítr do plachet českého uměleckého kovářství“. A tak se stal *Vítr* symbolem nastupujícího nového čerstvého ducha a inspirace do tohoto uměleckého řemesla. Specializace Helfštýna na umělecké kovářství je užitečná nejen pro kováře, kteří zde každým rokem mohou konfrontovat svou práci a prezentovat se na veřejnosti, ale také pro samotný hrad, který tím na sebe přitáhl pozornost jak odborné, tak i laické veřejnosti, ale navíc při nutných rekonstrukčních pracích bylo přihlíženo právě k potřebám pro prezentaci kovářství a také k nutnému vytvoření provozního zázemí.

V průběhu Hefaistonu si může návštěvník prohlédnout vedle trvale instalovaných děl, vzniklých převážně na Kovářských fórech, také vždy kolem tří set dovezených výrobků, kterou jsou instalovány převážně v exteriéru po celém areálu hradu, kované šperky, damascénské zbraně a další jsou pak vystaveny v ateliéru kovářského studia. Na třetím nádvoří po oba dny probíhají ve dvou hodinových limitech na devíti pracovištích, vybavených výhni a kovadlinou, ukázky kovářské tvorby přímo před zraky diváků.

Setkání kovářů na Helfštýně se od devadesátých let minulého století účastní i zástupci černého řemesla ze zemí bývalého Sovětského svazu. Z Uzbekistanu sem přijeli v roce 2008 otec a syn Kamolovi, příslušníci staré kovářské rodiny z Buchary. Zvláštní úspěch zde sklízí zástupci Ukrajiny, především pak šperkaři. Nejednou Ukrajinec si odnesl i jednu ze tří udělených cen, nebo čestné uznání. Sergij Mikhita a Orest Ivasjuta (oba ze Lvova) byli vítězi v kategorii volná tvorba a šperky v roce 1996 a 1997. V roce 2001 se v soutěži šperkařů na druhém místě umístil Vitaliy Krokhmalyuk, třetí byl Sergij Mikhita. Následujícího roku byl druhý v kategorii volná tvorba Ivasjuta Orest a ve špercích zvítězil Konstantyn Kravchuk, na druhém místě se umístil Sergij Mikhita. V roce 2003 v kategorii šperky tři ceny získali Oleksiy Kukonin a Sergij Mikhita. Třetí místo ve šperkařské kategorii získali v roce 2005 Konstantyn Kravchuk a Bujvidt Oleksandr. V témže roce na semináři Hefaistonu vystoupili s tématy Mgr. Marta Kravchenko ze Lvova *Rakouské šperkařství na přelomu 20 – 21 století* a Oleksiy Kukonin: *Tvořivé dědictví Romana Stranaďuka – moderního huculského mistra uměleckého kovářství*. Vedle zmíněného příspěvku Marty Kravchenko byl ještě v Hefaistonu 2005 uveřejněn obsáhlejší příspěvek *Sjednocení uměleckých sil* od Sergeje Polubotka a třetím ročníku kovářského festivalu a zahájení regionální výstavy uměleckého kovářství v Ivano-Frankivsku ve dnech 7 – 8 května 2005.

V roce 2007 ve špercích opět druhou cenu získal Konstantyn Kravchuk. Posledně oceněným Ukrajincem

³ Alfréd Habermann (1930-2008), český umělecký kovář a sochař, který po tovaryšských a mistrovských zkouškách navštívoval rok v Berlíně školu užitého umění u prof. Fritze Kühna a následně pak v letech 1966-1968 *Akademii sochařství v železe* v Marocco ve Villa Marignana, kterou vedl Toni Benetton. Další studium u Henri Moora ve Velké Británii mu komunistický režim nepovolil. Po vstupu do *Svazu výtvarných umělců* se osamostatnil a začal budovat ateliér v Klátovci v jižních Čechách, kde vytvořil první monumentální plastiky: *Tři zdroje*, *Utrpení a Tulipán*. Později vyučoval na různých kurzech a školách v zahraničí a na Helfštýně, kde vznikly mj. jeho *Přesýpací hodiny* a *Nebeský orloj*. Konec života prožil s rodinou v rakouském kovářském městě Ybbsitz, ve kterém se nacházejí mnohá jeho jedinečná díla. Ve šlépějích prof. Alfréda Habermanna pokračují v současné době i jeho děti (Alfréd, Kristýna, Libor, Věra), vnuci (Alfréd, Josef, Veronika) i synovci (Leopold, Ervín, Poldík).

⁴ Statut Hefaistonu byl uveřejněn v časopise HEFAISTON 1998, s. 15.

na Hefaistonu byl Vlodymyr Kudleichuk ze Lvova, který v roce 2012 získal třetí místo v kategorii klasické kovářské práce.

Ze samotného Užhorodu se několikrát Hefaistonu zúčastnili např. Olena a Lyudmyla Levderovi, Edvard Myronchuk, Oleg Putrashyk, Jan Potrogosh, a řada dalších Ukrajinců, zvláště pak z Luganska, Lvova, Kijeva a Ivano-Franskviska.

Hrad Helfštýn spolu s městem Lipník nad Bečvou, který je od roku 1989 městskou památkovou rezervací a nachází se v bezprostřední blízkosti tohoto hradu, každoročně pořádá v rámci zahájení turistické sezóny od roku 2005 prezentaci kovových plastik pod názvem *Kov ve městě*, který se těší pozornosti nejen místního obyvatelstva, ale i turistů, projíždějících městem na hrad. Obě uvedené místa od roku 2006 byla přijata do *Kruhu evropských kovářských měst* (www.ironcities.net), ve kterém je dvacítko měst z Finska, Francie, Itálie, Německa, Nizozemska, Polska, Rakouska a Ukrajiny.

Samotné město má řadu kovářských plastik, které jsou již jeho trvalou součástí, jako např. *Otevřená brána (Janua reserata)*, kterou podle návrhu ing. arch. Ladislava Palka realizoval Jiří Jurda, *Gramec* a O. S. U. D. Martina Štellerera, *Vrata* akad. sochaře Štěpána Klase, *Směr* akad. soch. Pavla Krbálka, *Houpací kůň* Pavla Tasovského, *Memento* Lukáše Dvorského a symbol Lipníka – *Tillia (Lípa)*, která je posledním dílem zakladatele Hefaistonu prof. Alfréda Habermanna.

Od jedenáctého ročníku Hefaistonu (1992) vydává Muzeum Komenského v Přerově pravidelně časopis *Hefaiston*, kde jsou vedle četných fotografií, článků a zpráv uveřejněny i příspěvky, přednesené na semináři, výsledky v jednotlivých kategoriích, seznamy vystavených prací a prací vykovanych při demonstracích a adresář aktivních účastníků Hefaistonu, kteří poskytli souhlas se zveřejněním adresy.

Jsem rád, že v průběhu patnácti let, kdy jsem vedl instituci, která Hefaistony pořádala, jsem jistým dílem přispěl k jejich vyvrcholení v celé jejich historii a umělecké kovářství zde díky Mgr. Marcele Kleckerové, Alfrédu Habermannovi a dalším, dosáhlo v té době nejen v České republice, ale i v Evropě těch nejvyšších met. Ostatně jsem to mohl srovnávat s obdobnými akcemi v italské Stii a Vittorio-Veneto, rakouském Ybbsitzu, kde na závěr života žil s rodinou «papež» uměleckých kovářů Alfrád Habermann. Vrcholná prezentace českého uměleckého kovářství se odehrála od 20 září do 2 prosince 2002 ve francouzském městě Rouenu (Horní Normandie), kde v rámci *České kulturní sezóny ve Francii* jsme ve spolupráci s Ministerstvem kultury České republiky vystavili v gotických chrámech Saint – Laurent a Saint Ouen ze 12 století ty nejzdařilejší výtvořky současných českých mistrů „černého řemesla“, včetně helfštýnských sbírkových předmětů, které jsme na tuto velkolepou výstavu zapůjčili. Na všech těchto velkolepých akcích jsem poznal řadu významných osobností: politiků, umělců, teoretiků umění, žurnalistů a jiných pozoruhodných lidí, jako byli např. český ministr zahraničních věcí Karel Jan Schwarzenberg, ministři kultury Pavel Dostál a Milan Uhde, či šéfredaktorka *Mir metala* – Svět kovu, vydávaného petrohradskou Ermitáží za řízení Elvíry Bajmaševové, jejíž matkou byla Korejka a

otecem krymský Tatar a řadu dalších osobností, majících bezprostřední vztah k uměleckému kovářství.

Nejednou při návštěvách Itálie jsme navštívili *Muzeum T. Benettona Villa Marignana v Marocco* nedaleko Benátek, kde žije paní Ada, manželka nejvýznamnějšího sochaře dvacátého století pracujícího v kovu Toni Benettona⁵, který si získal přídomek „Genio in ferro“. Známe bylo přirovnání: «čím je Picasso v malbě, tím je Benetton v železné skulptuře». Zde ve slavné Akademii Toni Benettona v letech 1966-1968 studoval Alfréd Habermann, kterému později komunistický československý režim nepovolil stáž u neméně významného sochařského veličana pracujícího v kovu – Henry Moora ve Velké Británii⁶.

Nezapomenutelným dojmem na mne zapůsobilo setkání s Carlo Cesarem, ředitelem *Evropské školy uměleckých řemesel* na ostrově San Servolo nedaleko italských Benátek, kde dlouhá léta přednášel a předával své zkušenosti studentům jako lektor prof. Alfréd Habermann, který nám zde ukázal nejen učebny, ateliér a především kovářskou dílnu, kde vedle studentů z různých koutů světa pracoval i náš přítel Karel Bureš z České republiky. Něco podobného v menším měřítku jsme se pak pokusili vytvořit pro mladé české, slovenské i zahraniční umělecké kováře uskutečnit formou kovářských kurzů na Helfštýně, vedených nezapomenutelným Alfrédem Habermannem.

V průběhu Hefaistonu organizačně pomáhá přerovským muzejníkům několik desítek členů neziskového občanského sdružení *Hnutí Brontosaurus*. Jsou to mladí lidé do 26 let, kteří propagují smysluplnou práci v oblasti ochrany přírody a památkové péče.

Uvedené akce na hradě Helfštýně přispívají nejen k vysokému mistrovství uměleckých kovářů, k výměně zkušeností, navazování přátelství a v intencích Jana Amose Komenského (1592-1670) k vzájemnému poznávání příslušníků nejrůznějších zemí světa, ras i náboženství.

⁵ Toni Benetton (1910-1996), italský sochař, který svým dílem silně ovlivnil své soupeřnické XX. století tak, že ho historici umění právem za své nadčasové realizace, experimenty a vize označují za umělce století jednadvacátého. Benetton nad ostatní své vrstevníky vynikal obrovskými teoretickými znalostmi. O jeho dílo se zajímali především sochaři, pracující s kovem. Pro ně založil a stál v čele *Accademia Internazionale del Ferro* nedaleko italských Benátek, která pořádala pro zájemce z nejrůznějších zemí světa kurzy s uměleckou specializací. V roce 1973 zde vznikl dokumentární film, který byl prezentován na prvním ročníku *Festivalu filmů o umění* v Asolu. V důsledku neutěšených politických poměrů v Itálii se mnohé Benettoniho gigantické projekty neuskutečnily. Obdobně tomu bylo i s jeho grandiózní skulpturou pro československé Lidice.

⁶ Henry Moor (1898-1986), anglický sochař a malíř, přední představitel soudobého evropského sochařství. Rané Moorovo dílo bylo ovlivněno kubismem a pak staroegyptskou a předkolumbovskou americkou plastikou. V 30. letech 20. století se na čas sblížil se surrealismem a krátce inklinoval k abstrakci. V roce 1929 se oženil s Irinou Radetskou, studentkou malířství rusko – polského původu, která pro něj pózovala, zvláště pak po roce 1946, kdy se jim narodila dcera Mary. Kompozice matky s dítětem ho nejvíce proslavily. S jeho monumentálním dílem se můžeme setkat v mnohých evropských a severoamerických městech. Jeho Madona s dítětem je v Northamptonu; podílel se na výzdobě budovy Time – Life v Londýně, reliéfy vyzdobil průčelí stavebního centra v Rotterdamu. V roce 1957 vytvořil Moor sochu také i pro budovu UNESCO v Paříži, později pro Vídeň a Berlín.